

OSLO KOMMUNE
BYANTIKVAREN

Majorstuvn. 8 0353 Oslo
Postboks 5431 Majorstua
0305 Oslo
Tlf. 22 55 72 48 - 22 55 72 49
Telefax 22 44 18 05

KOPI

Handwritten notes on a yellow sticky note:
Hilfstandning
Kulturminne

Oslo kommune, Bydelsforvaltning 5
Pb. 4643 Sofienberg
0506 Oslo

Arkivnr.

J.nr.
650/95

Deres saksbehandler

-

Deres henvendelse av

-

Vår saksbehandler

TrA

Dato

13.03.95

**STORGATA 36, MANGELSGÅRDEN OG PRINDS CHRISTIAN AUGUSTS MINDE
- STATUS SOM KULTURMINNE OG DERAU FØLGENDE KRAV TIL BYGNINGS-
MESSIGE TILTAK**

Byantikvaren har ved flere anledninger i de senere år muntlig og skriftlig gitt tilkjenne overfor både den daglige ledelse og forvaltningen for Mangelsgården/Prinds Christian Augusts Minde at anlegget er et kulturminne på sjeldent høyt nivå og må skjottes deretter.

1) Anleggets kulturminne-vernestatus pr. idag.

Den formelle kulturminne-vernestatus for eiendommens forskjellige deler er tidligere beskrevet i etatens brev av 29.03.94 til Grünerløkka Miljøkorps, med gjenpart til bl.a. Bydelsforvaltningen. Der er det imidlertid noen unøyaktigheter. Det bes om at en fra nå av baserer seg på følgende:

- A) Fredningen etter lov om kulturminner** er gjort ved vedtak 23.04.1927, tinglyst 15.07.27 i henhold til daværende lov om bygningsfredning. Selve vedtaket og dets motiver lar seg ikke finne i Riksantikvarens arkiv, slik at det ikke er mulig med sikkerhet å fastslå fredningens omfang. Slik innberetningen fra Den antikvariske bygningsnemnd lyder i Fortidsforeningens årbok 1921, og på bakgrunn av den sletting som senere fant sted (se straks), må fredningen allikevel sies å ha omfattet:
- **hovedbygningen**, bestående av tre sammenhengende, sentralsymmetrisk ordnede fløyer i omvendt U-form mot Storgata, samt på den fjerde siden: muren ut mot gata,
 - **"bakgården"** nordøst for hovedbygningen, bestående av:
 - **bryggerhuset** ut mot Storgata, tidligere delvis sammenhengende med:
 - **skjulet** (opprinnelig også stall?) som lå videre mot sydøst, og som i vinkelform hang sammen med:
 - **bindingsverkshuset** med overhengende overetasje båret av søyler. Dette henger igjen sammen med og danner fortsettelsen av midtfløyen i førstnevnte hovedbygning.

Som nevnt i etatens ovennevnte brev av 23.03.94 fant Den

antikvariske bygningsnemnd ved brev av 2.1.1951 fra Riksantikvaren til Oslo kommune

"å kunne oppheve fredingen av uthusbygningen som er forfallen. En del av den, bryggerhuset, vil dessuten måtte vike plass ved den forutsatte utvidelse av gaten."

Byantikvaren har i brev av bedt Riksantikvaren om igjen å frede bryggerhusbygningen, da ytterligere utvidelse av Storgata ikke vil bli aktuell, og bygningen ikke på noen måte kan sies å sjenere trafikken eller andre interesser. Noe svar fra Riksantikvaren er ikke innkommet.

Av sammenhengen i ovenstående er det imidlertid trolig at fredningen omfattet og fremdeles omfatter **bindingsverksbygningen**. **Første etasje** av denne nevnes først ved en taksasjonsforretning fra 1819 (ifølge Arno Bergs artikkel i St. Hallvard 1945 (vedlagt)), men dens opprinnelig rike utstyr tyder på at den stammer fra herskapsperioden før 1812. 1829 ble den imidlertid noe ominnredet og tatt i bruk for det da opprettede **dollhuset**, den første sinnssykeinstitusjonen ved "Prindsen". **Annen etasje**, med den utkragede veggen på søyler mot bakgårdsrommet, ble påbygd til samme formål i 1834 etter tegning av tømmermester Benthien. (Kfr. Arne Omsteds artikkel i samme vedlegg. Omsted har forøvrig gitt "Prindsen"s historie en enda bredere fremstilling i Kra. komm. dok nr. 15 for 1911. Byantikvaren har nettopp mottatt et særtrykk av dette fra Byarkivet.)

For å forbedre forholdene for de sinnslidende ble bindingsverksbygningen påbygd mot nordøst i 1850. Denne delen er imidlertid ikke fredet, likesom heller ikke de øvrige sykehus- og asyltilbyggene fra årtiene før og etter 1850.

B) Kulturminne-vernestatus for anlegget forøvrig er ikke fastlagt eller sikret på annen måte enn at det er oppført på Byantikvarens gule liste som "A", dvs. som "kulturminner som etter Byantikvarens registrering har så stor kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi at de søkes bevart".

2) Kulturminne-vernestatus slik den burde være for anlegget.

Prinds Christian Augusts Minde idag et av byens mest kulturhistorisk verdifulle anlegg; dets kulturminne-verdistatus er etter Byantikvarens skjønn av høyeste klasse, målt etter både lokal, regional og nasjonal målestokk. Dette er ingen radikalt ny erkjennelse; allerede i 1938 uttalte Den antikvariske bygningsnemnd at hele anlegget burde vernes. (Kilde: Riksantikvarens Arkiv.)

Erkjennelsen av anleggets verneverdi er imidlertid siden den gang blitt bestyrket og utdypet - senest ved de ennå pågående undersøkelser som Wenche Blomberg ved Kriminologisk Institutt, Universitetet i Oslo, har gjort særlig av sinnssykeanstaltens historie, og som vil bli fremlagt i neste nummer av tidsskriftet St. Hallvard. Den økede innsikt som her frembringes, dreier seg om anleggets **innhold** - som det kanskje best bevarte

eksempel i Norge på en samlet - men kategorisert - arkitektonisk organisering av 1800-tallsbyens omsorg for og kontroll med de elendige.

Denne innsikten burde oppfølges verne-administrativt ved å besørge anlegget i dets helhet fredet etter lov om kulturminner. Dette er ikke drøftet med Riksantikvaren, som er den instans som gjennom fredningsvedtak stadfester erkjennelsen av kulturminner på nasjonalt verne-nivå. Det antas imidlertid at oppfatningen der er den samme, ikke minst utifra den gjeldende prioritering av de underpriviligertes kulturminner, kfr. politiske retningslinjer for Riksantikvaren 1994-95 (u. off.)

3) Praktisk-administrative retningslinjer for ivaretagelsen av kulturminneverdiene ved Prinds Christian Augusts Minde.

Byantikvaren vil imidlertid i første omgang undersøke om det er mulig å sikre verneverdiene ved anlegget tilfredsstillende på annen måte enn gjennom et fredningsvedtak. I dette spiller tre forhold inn, begge av praktisk natur:

- Byantikvaren er så presset av løpende saksbehandling at etaten ikke har kapasitet til å reise andre fredningsaker enn dem som er nødvendige for å hindre akutte u-lykker, og "Prindsen" vil måtte bli en stor og tung fredningssak;
- ivaretagelsen av verneverdiene i kommunens eiendommer kan i alle tilfelle bare sikres gjennom et tett og tillitsfullt samarbeid mellom Byantikvaren og den forvaltende etat, bedrift eller bydel;
- en slik avtale kan i dette tilfelle være særlig nødvendig for å unngå at kulturminnevern-hensynet blir en hemsko eller et irritasjonsmoment for driften av anleggets forskjellige deler og formål.

Byantikvaren ønsker på denne bakgrunn i å utprøve i hvilken grad et slikt samarbeid kan avtales og i neste omgang hvordan en slik avtale, evt. flere avtaler for forskjellige avdelinger av driften, kan fungere.

Uansett fredning eller ikke må Byantikvaren anmode Bydelsforvaltningen om at Prinds Christian Augusts Minde i sin helhet fra nå av forvaltes og skjøttes som om det skulle være fredet etter lov om kulturminner. Dette vil innebære:

- kravet til jevnlig vedlikehold på anleggets materialhistoriske og kulturhistoriske premisser i nært samarbeid med Byantikvaren, og at
- alle endringer med karakter av inngrep forhåndsgodkjennes og etterkontrolleres av Byantikvaren.

De økede ordinære vedlikeholdsutgifter dette måtte medføre for driften - i den forstand at nødvendig vedlikehold ikke får

utsettes - må dekkes inn gjennom det ordinære budsjett. Særlig omfattende restaurerings- eller vedlikeholdstiltak, eller økede vedlikeholdskostnader pga. særlige hensyn til verneverdiene, kan imidlertid søkes inndekket helt eller delvis ved tilskudd fra Byantikvaren.

4) Eksempler på uheldige tiltak eller forhold.

Byantikvaren vil ikke legge skjul på at en rekke tiltak ved anlegget de siste ca. 25 år er å beklage i kulturminnevernsperspektiv. Omvendt burde en annen rekke tiltak vært utført. Uten å bygge på annet enn et løst inntrykk fra befaringer i forskjellige øyemed, kan følgende nevnes. Man er takknemlig over påvisninger av feil eller skjevheter ved fremstillingen:

"Gamle synder":

- 1960-årene og frem til idag: overflatebehandling av alle utvendige murvegger, også av på de fredede delene, med acryl- og lignede organiske malingstyper. Denne malingen vil skade bygningene og må fjernes ved første anledning.
- 1970/80-årene: utskifting av de opprinnelige vinduene på sykehus/hjem-delen (opprinnelig delvis sinnsykehus og skole) fra 1830-60-årene med vippevinduer med falske utenpåliggende sprosper. Vindustypespørsmålet må tas opp til vurdering når de nåværende vinduene allikevel blir modne for utskifting. Imidlertid kan kopier aldri erstatte originalene.

Nylig utførte eller pågående negative tiltak, samt uteblevne positive tiltak.

- Stor, skjemmende ventilasjonsrist satt inn i nordgavlen på en av pleiehjems(?)bygningene, godt synlig fra bl.a. Storgaten 36 C;
- fjernvarmerør lagt ned i grunnen i Mangelsgårdens have, byens eneste herskaphave fra slutten av 1600-årene som er bevart i grunntrekk, om enn bare for en mindre del. Byantikvaren er ikke varslet, slik at man kunne ta forholdsregler eller følge med arbeidet;
- muren mellom Prindsen og Storgaten 36 C, helt nødvendig for å forstå anleggets historie og karakter og formodentlig også nødvendig for dagens drift, er fullstendig ruiert; eiendomsgrensen er dessuten utydeliggjort og forvansket ved et nyere gjerde opp mot Gassverkets tidligere administrasjonsbygning;
- treporten ved hovedinngangen til Prindsen, som skulle tas vare på selv om den ble erstattet av rulleport, er iflg. en henvendelse til etaten ikke blitt tatt vare på.
- veggene og nagelfast innredning i det gamle veveriet er blitt malt med hvit plast(?)maling, noe Byantikvaren

ville ha frarådet hvis man var blitt forelagt spørsmålet, og som er dobbelt å beklage utifra den store og prisverdige innsats som er gjort og gjøres for å levendegjøre de kulturhistoriske verdier ved denne delen av virksomhetene på Prindsen;

- utvendige stål-spiraltrapper gårdssiden av "vaskeriet" og havesiden av fabrikkbygningen/kirkefløyen kan ikke ses å ha vært forelagt etaten til uttalelse;
- tak-omlegging på det tidligere fredede bryggerhuset ca. 1991, inkl. fjerning av takgesims-belistingen mot Storgaten, kan heller ikke ses å ha vært forelagt etaten;
- utvendig murverk på fabrikkbygningen/kirkefløyen/fyrhuset trenger malingfjerning, reparasjon og evt. ny overflatebehandling;
- omramning, særlig bekroning, av den nye kjøreporten til gården ved eldresentret mangler. Tegning til disse delene forelegges Byantikvaren til godkjennelse;
- asfalt og annen masse inntil veggene på det tidligere fredede bryggerhuset må besørges fjernet, slik at det blir god avstand mellom bakken og treverk. Byantikvaren bes deretter budsendt for å anwise i hvilken grad råteskadd treverk må fjernes samt øvrige tiltak.
- påbryggerhuset bør også gesimslisten mot Storgaten komme på plass igjen, som kopi av den opprinnelige, istedetfor de bordene som nå er satt opp; Byantikvaren vil prøve å finne ut hvordan utformingen har vært, men trenger hjelp fra andre som kan ha kunnskap i saken;
- restaureringen av hovedbygningens midtpaviljong mot Storgaten - påbegynt av Byantikvaren, men innstilt i 1968 pga. budsjettinnskrenkninger - må fullføres. Her er det tale om å synlig- og brukeliggjøre et enestående estetisk og historisk attraktivitetspotensiale for både anlegget, bydelen og byen.

Å skulle ivareta kulturminneverdiene ved et anlegg med så mangfoldige, tildels uerstattelige og meget sårbare fysiske komponenter som Prinds Christian Augusts Minde, stiller særlige kompetansekrav til forvaltningen. Det er da først og fremst tale om tilsyns-, initierings-, planleggings- og oppfølgingskompetanse, både i forbindelse med og utenom oppussings tiltakene.

Byantikvaren har ikke mulighet til så tett tilsyn og oppfølging som dette krever, og kan dessuten av prinsipielle grunner ikke lenger planlegge eller utføre vedlikeholds- eller restaureringstiltak på den måte som etaten gjorde frem til ca. 1980. Byantikvarens rolle i kulturminnevernet, også innenfor den kommunale forvaltning, må i hovedsak være premissgiverens og kontrollørens.

Hvis bydelsforvaltningen idag ikke har den kompetanse som trengs til å ivareta kulturminneinteressene, må den skaffe seg den. Det vises til den store politiske satsning til fordel for de sentrale østre bydeler som **inntil videre** er både statens og kommunens politikk, og som må utnyttes mens den er der: Det vises her først og fremst til kommunens kultur- og byutviklingsbudsjett for 1995.

Ovenstående ønsker om tiltak kan ikke alle søkes iverksatt samtidig. I første omgang søker Byantikvaren om en formulert felles strategisk plattform for videre tiltak. Byantikvaren vil være Bydelsforvaltningens støttespiller i fremtidige bestrebelser for disse tiltakene.

Byantikvaren i Oslo

Hans Jacob Hansteen
byantikvar

Truls Aslaksby

Gjenpart: - Riksantikvaren
- Oslo kommune: Byrådsavdeling for kultur og by-
utvikling
- " Etat for eiendom og utbygging

Vedlegg: - Kart på grunnlag av Omsted 1911, som viser be-
tegnelsene på de enkelte delene av anlegget og
deres byggeår, supplert av kopi av kart fra ca.
1870 (Byantikvarens arkiv)
- (bare til bydelsforvaltningen:) Kopi av Arno
Bergs og Arne Omsteds artikler om anlegget i
St. Hallvard 1945 og 1946.

Ca. 1870

Storgaden.

- 1. Til det Aylet.
- 2. Fikhus. (Skov)
- 3. Filialkasserette.
- 4. Bryggerhus.
- 5. Gaardplads.
- 6. Overogloft og 2de Etage Værelser for Aylets Mandafdeling
- 7. Sindssygeanstalts Afdeling for Mand.
- 8. Gaardrum for valige mandlige Patienter.
- 9. Gang.
- 10. Gaardrum for valige mandlige Patienter.
- 11. Gaardrum for valige kvindelige Patienter.
- 12. Sindssygeanstalts Afdeling for kvindelige Kvinder.
- 13. Gaardrum for valige kvindelige Patienter.
- 14. Gaardrum for valige kvindelige Patienter.
- 15. Gaardrum for valige kvindelige Patienter.
- 16. Gaardrum for valige kvindelige Patienter.
- 17. Gaardrum for valige kvindelige Patienter.
- 18. Sindssygeanstalts Havn.
- 19. Brønd. og Kalden for Aylet.
- 20. Forvalterens Bølg.
- 21. Vagtmester Bølg.
- 22. Ammens Bølg.
- 23. Udvælgingsrum for deinde til Værelsesafdeling, 2de Etage - Indgang og Kontor.
- 24. Postkammer og Matrone Bølg.
- 25. Forstuderens Kontor.
- 26. Vagtmester for Vagtmester og Optjenermand.
- 27. Bølg, Kontor og Ingen.
- 28. Gaardplads.
- 29. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 30. Forstuderens for D^{de}.
- 31. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 32. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 33. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 34. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 35. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 36. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 37. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 38. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 39. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 40. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 41. Forstuderens for det Aylet, Kinder.
- 42. Forstuderens for det Aylet, Kinder.

